

**ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ**

Бойченко Наталія Вікторівна

УДК 657.6:658.11

**ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО БІЗНЕСУ**

Спеціальність 08.06.04 - бухгалтерський облік, аналіз та аудит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Харків – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному університеті харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент

Грінько Алла Павлівна,

Харківський державний університет харчування та торгівлі, професор кафедри бухгалтерського обліку та аудиту

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор

Кужельний Микола Васильович,

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, завідувач кафедри обліку підприємницької діяльності

кандидат економічних наук, доцент

Бачинський Василь Іванович,

Львівська комерційна академія, завідувач кафедри бухгалтерського обліку

Провідна установа

Національний аграрний університет Кабінету Міністрів України, кафедра бухгалтерського обліку та аудиту, м. Київ

Захист відбудеться 10 листопада 2006 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.088.02 у Харківському державному університеті харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333, ауд. 45.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського державного університету харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333.

Автореферат розісланий 5 жовтня 2006 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.Л. Савицька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування конкурентноздатної економіки з розвинутим приватним сектором є стратегічним курсом економічної політики України. Важливою умовою радикальних ринкових перебудов і реалізації стратегії економічного зростання є становлення та розвиток малого бізнесу.

Саме цей сектор економіки стимулює конкуренцію, сприяє послабленню монополізму, впливає на структуру економіки та на якісну характеристику валового внутрішнього продукту, розширює сферу свободи ринкового вибору, характеризується раціональними формами управління, забезпечує швидку реалізацію інновацій. Завдяки малому бізнесу відбувається формування середнього класу, який складає соціальну базу економічної реформи, забезпечує стабільність суспільства та сприяє соціально-економічному розвитку країни.

У сучасних умовах діяльності підприємств на облік покладено завдання – покращити інформаційне забезпечення управління. Це зумовлює потребу перегляду низки теоретичних та практичних положень бухгалтерського обліку, методики формування та обробки облікової інформації в підприємствах малого бізнесу. Для того, щоб ефективно вирішити ці питання у контексті реформування обліку в Україні, в першу чергу, необхідно встановити засади та пріоритети побудови бухгалтерського обліку на малих підприємствах, врахувати їх при формуванні пропозицій щодо його методики та організації.

Дослідженню теоретичних аспектів сутності малого бізнесу, організації обліку та аудиту на малих підприємствах присвячено низку праць вітчизняних та зарубіжних вчених. У дисертації були використані результати наукових робіт Білухи М.Т., Бачинського В.І., Бутинця Ф.Ф., Варналія З.С., Голова С.Ф., Давидова Г.М., Дороша Н.І., Єфименка В.І., Зубілевич С.Я., Кужельного М.В., Мних Є.В., Пархоменко В.М., Петрик О., Рудницького В.С., Сопка В.В., Шатковської Л.С., Усач Б.Ф. та ін.

Разом з тим, вивчення наукових праць та практика господарської діяльності свідчать про те, що багато теоретичних положень є дискусійними, а ціле коло принципово важливих питань, пов'язаних з обліком та аудитом підприємств малого бізнесу потребують удосконалення.

Чинні нормативно-правові акти, які регламентують ведення бухгалтерського обліку на малих підприємствах, мають багатоваріантність, а звідси й проблему вибору ефективної форми організації бухгалтерського обліку.

Дискусійний характер та недостатній рівень теоретичних та практичних положень щодо організації обліку й аудиту на малих підприємствах в умовах сучасного управління обумовили вибір теми дисертаційної роботи та її цільову спрямованість, а також визначили її структурно-логічну будову та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Харківського державного університету харчування та торгівлі за темами №26-01-02Б “Проблеми удосконалення обліку фінансових результатів і складання фінансової звітності згідно з П(С)БО” (особистий внесок здобувача полягає у визначенні механізму складання фінансової звітності малих підприємств); №18-03-04Б “Організаційно-методичні аспекти удосконалення управлінського обліку в промислових підприємствах” (особистий внесок полягає в обґрунтуванні вибору форми обліку на виробничих підприємствах малого бізнесу); №17-05-06Б (державний реєстраційний номер 0105U002045) “Організаційно-методичні аспекти удосконалення обліку та аудиту на малих підприємствах” (особистий внесок полягає в розробці методики аудиту фінансової звітності малих підприємств).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень, розробка методичних і практичних рекомендацій щодо організації обліку й аудиту в підприємствах малого бізнесу та виявлення шляхів їх подальшого вдосконалення з метою забезпечення ефективного функціонування підприємств у сучасних умовах господарювання.

Для досягнення поставленої мети вирішені такі наукові та практичні завдання:
розглянути з позиції ринкових відносин економічну природу підприємств малого бізнесу;

дослідити тенденції та умови становлення малого бізнесу в Україні та запропонувати заходи щодо підтримки розвитку малих підприємств;

виявити особливості формування облікової політики підприємств малого бізнесу;

визначити фактори, які впливають на вибір форми організації бухгалтерського обліку та розробити рекомендації щодо вибору оптимальної форми бухгалтерського обліку для малих підприємств;

надати рекомендації з удосконалення реєстрів бухгалтерського обліку для малих підприємств залежно від сфери їх діяльності в умовах застосування АРМ бухгалтера;

розробити рекомендації щодо вдосконалення фінансової звітності підприємств малого бізнесу;

запропонувати комплексну методику проведення аудиторської перевірки на малих підприємствах;

рекомендувати методику визначення системи оподаткування малих підприємств;

запропонувати систему показників, яка дозволяє оцінити ефективність податкової політики на досліджуваних підприємствах.

Об'єктом дослідження є обліково-аналітичний процес на підприємствах малого бізнесу України. *Предметом дослідження* – теоретичні засади та існуюча практика організації обліку й аудиту підприємств малого бізнесу.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є визначальні положення економічної теорії. Теоретичною основою дослідження є наукові розробки вітчизняних і зарубіжних економістів з обліку й аудиту на малих підприємствах, законодавчі та нормативні акти України, інструктивні матеріали, матеріали Держкомстату України, дані бухгалтерського обліку малих підприємств Харківської області.

У роботі використано евристичні методи експертних оцінок і контрольних опитів (при анкетному дослідженні стану бухгалтерського обліку й аудиту малих підприємств Харківської області); метод асоціацій і аналогій (при розробці моделей бухгалтерського обліку на малих підприємствах); метод угруповання та порівнянь (при розробці питань удосконалення системи бухгалтерських записів господарських операцій); математико-статистичні методи (при побудові моделі вибору ефективної системи оподаткування малих підприємств; обґрунтуванні ефективності податкової політики). Обробка інформації здійснювалась з використанням табличного процесору Excel та програми "1С: Бухгалтерія".

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні теоретичних положень та розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення обліку й аудиту на підприємствах малого бізнесу в сучасних умовах господарювання.

У процесі дослідження одержано наступні найбільш вагомні результати:

вперше:

розроблено та запропоновано організаційну структуру аудиту підприємств малого бізнесу, яка дозволяє врахувати всі специфічні риси цих підприємств та забезпечує ефективний контроль за виконанням нормативної бази та висвітленням у фінансовій звітності достовірних даних;

запропоновано рекомендації щодо вибору альтернативної системи оподаткування, який базується на таких показниках, як виручка, витрати на придбання матеріальних ресурсів, витрати на оплату праці, що дає можливість підприємствам малого бізнесу впливати на мінімізацію витрат;

удосконалено:

процес організації бухгалтерського обліку, який включає формування облікової політики; розробку моделі бухгалтерського обліку залежно від сфери діяльності підприємств малого бізнесу та рекомендації щодо складання фінансової звітності;

систему формування економічної інформації малих підприємств, що обумовило потребу поліпшення облікових реєстрів з метою своєчасного отримання інформації для прийняття управлінських рішень та спрощення процесу формування фінансової звітності в умовах АРМ бухгалтера;

дістало подальшого розвитку:

уточнення поняття “мале підприємство”, на підставі якого запропоновано науково-обґрунтовану класифікацію цих підприємств для цілей організації бухгалтерського обліку;

визначення ролі та значення бухгалтерського обліку в системі управління малим підприємством за сучасних умов господарювання;

моделювання ефективної податкової політики підприємств малого бізнесу, яку побудовано на основі запропонованих показників: коефіцієнт ефективності діючої системи оподаткування, коефіцієнти податкоємності реалізації та витрат.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці основних напрямів і конкретних рекомендацій щодо удосконалення методики обліку на малих підприємствах з метою підвищення його оперативності, аналітичності та дієвості, а також пропозицій до проведення аудиту достовірності показників фінансово-господарської діяльності цих підприємств.

До результатів, які мають найсуттєвіше практичне значення, належать пропозиції щодо:

розробки моделей організації бухгалтерського обліку для підприємств малого бізнесу зайнятих в сфері виробництва, торгівлі та послуг;

процесу формування облікової політики на малих підприємствах;

удосконалення облікових реєстрів при організації бухгалтерського обліку з урахуванням особливостей функціонування малих підприємств;

розробки системи робочих документів аудитора під час проведення аудиту малих підприємств, які сприяють підвищенню його ефективності;

методики вибору альтернативної системи оподаткування на основі аналізу показників фінансово-господарської діяльності малих підприємств.

Це дало змогу спростити та підвищити інформативність обліку на малих підприємствах Харківської області та впровадження запропонованої методики аудиту дозволило аудиторам поглибити процес перевірки, зменшило трудомісткість та забезпечило високу якість аудиту: ТОВ Укан (довідка № 10 від 03.03.06 р.), ПП Весна (довідка № 64 від 06.03.06р.), СПД ФО Кабаненко Л.Ф. (довідка № 17К від 15.02.06 р.).

Теоретичні положення дисертації використовуються в навчальному процесі Харківського державного університету харчування та торгівлі при викладанні дисциплін: “Фінансовий облік”, “Організація обліку на підприємствах малого бізнесу”, “Аудит” (акт впровадження № 2 від 10.03.06р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота являє собою результат самостійного наукового дослідження. Теоретичні узагальнення, висновки, положення, рекомендації та пропозиції зроблені автором самостійно, базуючись на результатах одержаних при дослідженні літературних джерел та фінансово-господарської діяльності малих підприємств. У роботах, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті положення, які є результатом особистої роботи здобувача, що полягає у дослідженні питань, пов’язаних з організацією обліку та аудиту на підприємствах малого бізнесу.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження були представлені й доповідалися на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Харківського державного університету харчування та торгівлі у 2002 - 2005рр. (“Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв і торгівлі”, 2002 р.; Міжнародній науково-методичній конференції, присвяченій 65-річчю з дня народження доктора техн. наук, проф.,

члена-кореспондента ВАСГНІЛ Беляєва М.І., 2003 р.; Всеукраїнській науково-практичній конференції „Актуальні аспекти харчових технологій і розвитку підприємств торгівлі та ресторанного господарства” 2004 р.), Міжнародній науково-практичній конференції „Дні Науки 2005” (ДНУ, Дніпропетровськ, 2005 р.), підтвердили практичну цінність одержаних результатів і наданих рекомендацій.

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 9 наукових працях загальним обсягом 2,1 др. арк.; у тому числі у фахових виданнях 6 статей, у інших виданнях 1 стаття та 2 тези доповідей конференцій.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації викладено на 170 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 4 таблиці, 6 рисунків обсягом 11 сторінок; 11 додатків на 21 сторінках. Список використаних джерел із 160 позицій на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими програмами, відображено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, найбільш суттєві результати, доведено теоретичне та практичне значення досягнутих результатів, їх апробацію.

Перший розділ “Малий бізнес: сутність та функції” присвячено дослідженню теоретичних засад процесу становлення та розвитку підприємств малого бізнесу в Україні, систематизовано класифікацію та визначено критерії віднесення до малих підприємств, визначено роль та значення бухгалтерського обліку в управлінні підприємством малого бізнесу.

Важливою складовою на шляху створення конкурентноздатної ринкової економічної системи в Україні є становлення та функціонування сучасного підприємництва. Саме суб'єкти малого бізнесу за умови обмежених фінансових ресурсів не потребують великого стартового капіталу та більш здатні стимулювати структурну перебудову економіки. Тому, невідповідно мале підприємництво на протязі останніх десятиріч привертає до себе пильну увагу в усьому світі.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що до теперішнього часу, не дивлячись на широке розповсюдження в соціально-економічних сферах поняття “мале підприємство” немає єдиного трактування. У роботі наведено, що під малим підприємством слід розуміти господарський та господарюючий суб'єкт, який створено з метою отримання прибутку та має регламентовану структуру статутного капіталу, мінімальну кількість працівників та обмежений рівень обігу. Запропоноване визначення найбільш точніше відображає ознаки об'єкту, які мають значення при організації бухгалтерського обліку, а саме: статутний капітал; кількість працівників; процес виробництва та реалізації продукції, робіт та послуг; потенційний фінансовий результат діяльності.

Важливим питанням в сфері малого бізнесу є науково-обґрунтована класифікація малих підприємств, яка дозволяє сформулювати найбільш чітке та різнобічне уявлення про об'єкт дослідження. У роботі розглядаються їх класифікаційні ознаки щодо можливих варіантів ведення бухгалтерського обліку. Базовою ознакою при цьому є сфера діяльності малого підприємства. Тому, у роботі запропоновано класифікацію малих підприємств, яка дозволяє власникові залежно від обраної сфери діяльності визначати організаційно-правову форму бухгалтерського обліку та систему оподаткування створеного ним підприємства.

Дослідження процесу становлення та розвитку підприємств малого бізнесу в Україні показало, що цей процес протікає нерівномірно. Найбільш інтенсивно малі підприємства розвивалися в 1992 році, тобто після прийняття законів “Про підприємництво” та “Про підприємства України”, що спонукало підприємців на законних підставах започаткувати власну справу. Сприяли цьому й пільги в оподаткуванні новоутворених малих підприємств. Разом з тим, аналіз динаміки кількості підприємств малого бізнесу в Україні за 2001-2004 роки (рис. 1) доводить,

що незважаючи на їх зростання відбувається уповільнення щорічного темпу приросту цих підприємств. Це свідчить про недостатню підтримку малих підприємств як з боку держави, так і з боку недержавних форм власності.

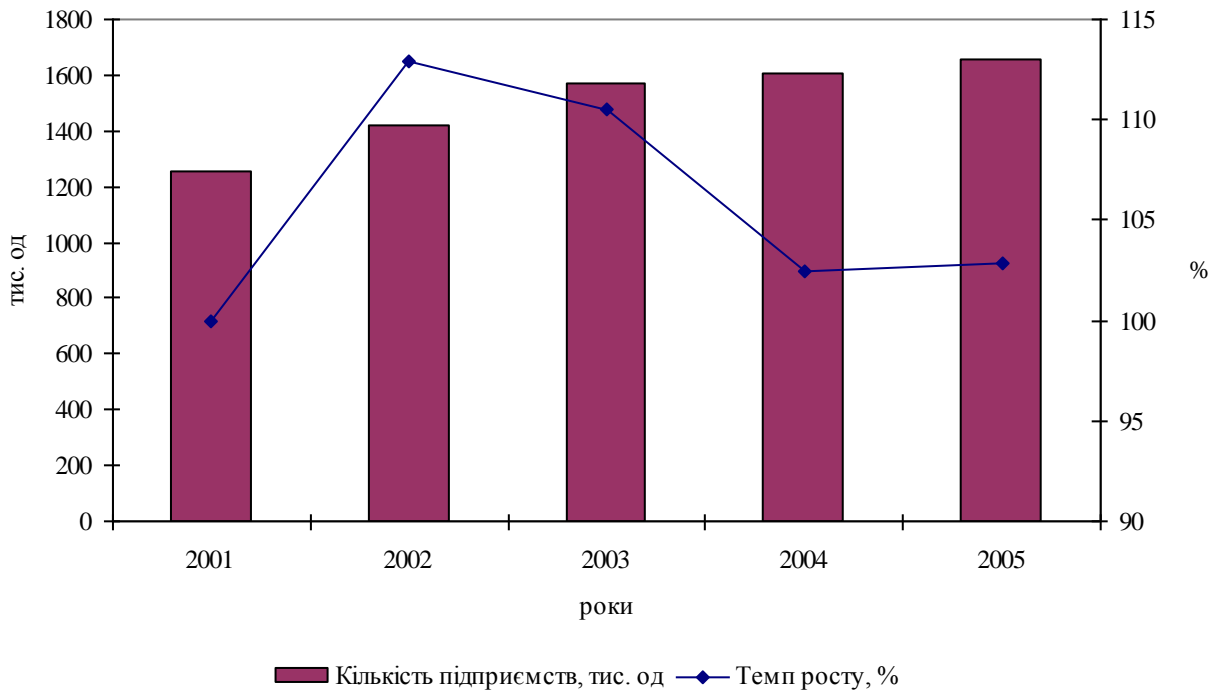

Рис. 1 Динаміка розвитку малого бізнесу в Україні за 2001-2005 рр.

Аналіз становлення та розвитку малого бізнесу в Україні дозволяє зробити наступні висновки: процес становлення відбувається нерівномірно; темпи його прискорюються й уповільнюються відповідно до змін зовнішнього середовища; типовою рисою малого бізнесу України є його слабка життєздатність і нестійкість, що пояснюється як об'єктивними (несприятливе макросередовище, відсутність інфраструктури підприємництва, слабкий рівень бізнес-комунікацій і т.ін.), так і суб'єктивними факторами (відсутність навичок підприємництва, недоброзичливе сприйняття місцевою владою тощо).

На даному етапі розвитку економіки, малим підприємства надана можливість вибору найбільш придатної системи бухгалтерського обліку та звітності. У роботі проведено дослідження стану організації облікового процесу на малих підприємствах та за його результатами зроблені висновки: виконання облікового процесу залежить від умов здійснення виробничо-фінансової діяльності підприємства; простежується інтегрування функціональних обов'язків посадових осіб, що впливає на організацію матеріальної відповідальності, порядок фіксації інформації про господарські операції в первинних документах та їх передачу до бухгалтерії тощо. Тому економічно-обґрунтований вибір передбачає таку систему бухгалтерського обліку, яка дозволяє одержати необхідну інформацію для користувачі та відрізняється своєю простотою.

Запропоновано обирати систему обліку залежно від сфер діяльності малих підприємств: зайнятих у виробничій сфері (промисловість, сільське господарство, будівництво); зайнятих у сфері торгівлі (підприємства оптової та роздрібною торгівлі); зайнятих у сфері послуг (операції з нерухомістю, готелі і т. ін.). Необхідність розподілу обумовлено особливостями організації бухгалтерського обліку на них. Так, бухгалтерський облік на підприємствах виробничої сфери базується на принципах промислового обліку, оскільки облік та звітність на цих підприємствах потребує більшої деталізації, ведення складного процесу калькулювання. Бухгалтерський облік на підприємствах сфери торгівлі відрізняється незначною кількістю видів господарських операцій у зв'язку з відсутністю виробничого процесу та базується на принципах торговельного обліку. На підприємствах сфери послуг, облік має подвійний характер, оскільки в процесі діяль-

ності відбувається як процес виробництва (ремонт взуття, пошив одягу і т.ін.), так і процес торгівлі, тобто реалізація послуг.

У другому розділі **“Організаційно-методичні аспекти бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу”** розглянуто фактори, які впливають на вибір форми бухгалтерського обліку, виділено етапи формування облікової політики, розроблено рекомендації щодо удосконалення організації обліку на малих підприємствах та запропоновано форми реєстрів обліку малого підприємства.

З переходом до ринкових відносин в економіці України змінились завдання бухгалтерського обліку. Насамперед він повинен забезпечити інформаційні потреби власника та інвесторів. Питання бухгалтерського обліку, його організації, формування показників звітності залишаються надзвичайно актуальними для малих підприємств.

На малих підприємствах організація ефективної системи бухгалтерського обліку має велике значення, оскільки сприяє зміцненню позицій підприємства, забезпечуючи їх стабільність. Особливу увагу заслуговує вибір форми бухгалтерського обліку, тому що саме цей вибір надає змогу спростити або збільшити обсяг роботи. У роботі визначено фактори, які впливають на організацію бухгалтерського обліку на малих підприємствах, серед яких: сфера підприємницької діяльності, організаційна форма обліково-фінансової служби, процес документообігу.

При цьому, з метою отримання єдиної облікової системи, відповідної до сучасного стану малих підприємств доцільно використовувати наступний алгоритм: визначення особливостей системи оподаткування малих підприємств та особливостей внутрішньогосподарського (управлінського) обліку залежно від їх розміру; розробка правил організації бухгалтерського обліку як єдиної інформаційної системи для цілей оподаткування та управління малим підприємством.

Проаналізовано результати порівняння запропонованої градації малих підприємств відповідно до діючого податкового ранжування, що дає змогу визначити конкретний порядок організації бухгалтерського обліку, який забезпечує задоволення податкових інтересів та інтересів власника згідно з розміром підприємства (табл. 1).

Таблиця 1 – Використання системи бухгалтерського обліку залежно від типу малого підприємства та системи оподаткування

Розмір підприємства	Платник податків	Система оподаткування	Податок	Необхідні облікові дані	Регістр бухгалтерського обліку	Переваги запропонованих рекомендацій
Мікро підприємства	Суб'єкти малого підприємництва фізичні особи, які працюють без найманих працівників	Спрощена	Єдиний податок Фіксований податок	Обсяг реалізації	Книга обліку доходів та витрат (ф. №10)	Скорочення часу обробки інформації (до 20%)
Мілке підприємство	Суб'єкти малого підприємництва фізичні особи, які залучають найманих працівників	Спрощена	Єдиний податок Соціальні збори	Обсяг реалізації Кількість робітників Доходи найманих працівників	Книга обліку доходів та витрат (ф.№10) Відомість обліку заробітної плати	Скорочення часу обробки інформації (до 40%)
		Традиційна	Патент ПДВ ПДФО Соціальні збори	Обсяг реалізації (з виділенням ПДВ) Витрати діяльності (з виділенням ПДВ) Кількість робітників Доходи найманих працівників	Книга обліку доходів та витрат (ф. №10) Відомість обліку заробітної плати Реєстр податкових накладних	Скорочення часу обробки інформації (до 30%); контроль за правильністю нарахованих податків та зборів
Середнє підприємство	Суб'єкти малого підприємництва юридичні особи	Спрощена	Єдиний податок (за ставкою 6%+ПДВ* та 10%) ПДФО Соціальні збори	Обсяг реалізації (з виділенням суми ПДВ*) Витрати діяльності (з виділенням ПДВ) Доходи найманих працівників	Книга обліку доходів та витрат (К-1) Реєстр податкових накладних Відомість обліку заробітної плати	Скорочення часу обробки інформації (до 30%); контроль за правильністю нарахованих податків та зборів
		Традиційна	Усі податки, які передбачені законодавством	Облік майна, господарських операцій, процесів, та взаємовідносин у повному обсязі	Наказ №422 “Про затвердження методичних рекомендацій з застосування регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами”	Контроль за правильністю нарахованих зборів; повнота відображення господарських операцій

Традиційно до складу облікової системи відносять облікову політику, форму бухгалтерського обліку та спосіб обробки облікової інформації. Основне призначення облікової політики, яку обирає підприємство – максимально адекватно відобразити його діяльність, сформувати повну, об'єктивну та достовірну інформацію про результати фінансово-господарської роботи з метою ефективного управління.

Аналіз нормативних документів, які регламентують процес формування облікової політики, свідчить, що кількість її складових в сучасних умовах розширено, що посилює роль та ускладнює порядок вибору методів облікової політики. Автором розроблено методичні рекомендації щодо формування облікової політики на малих підприємствах, які базуються на визначенні факторів та їх впливу на об'єкти бухгалтерського обліку, розмір фінансового результату від господарської діяльності.

На етапі формування облікової політики малого підприємства необхідно вирішити ряд питань за відношенням до кожного її елементу: розкриття сутності усіх варіантів облікової політики; визначення її складу; вплив кожного варіанту на стан господарського засобу, стан окремі показники діяльності, загальні результати господарської діяльності.

У роботі запропоновано рекомендації з удосконалення бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу відповідно до сфер їх діяльності. Організація обліку на малих підприємствах виробничої галузі відрізняються масштабністю, складністю виробничого процесу й базується на процесі збору та обробки даних про витрати підприємства. Тому, спрощення обліку на цих підприємствах не оправдано веде до зневаження обліку витрат на виробництво. Проведене дослідження облікової практики на малих підприємствах виробничої сфери дозволило автору розробити модель системи обліку, яка дозволяє водночас вести традиційний облік та процес формування фінансової звітності з використанням спрощеної системи оподаткування.

Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу, зайнятих в сфері торгівлі розглянуто з позиції інформаційного забезпечення основних етапів господарського процесу, який поділяється на надходження товарів та їх реалізацію. Це дозволяє використовувати спрощену форму бухгалтерського обліку, на підставі якої автором запропоновано модель обліку малих підприємств, зайнятих в сфері торгівлі. Аналіз діючих малих підприємств довів, що підприємства, які працюють у сфері послуг частіш за все це приватні підприємці і тому, облік на цих підприємствах регламентовано веденням Книги обліку доходів та витрат. Дослідження показали, що підприємцям, які застосовують реєстр розрахункових операцій не доцільно вести цю Книгу, бо відбувається процес дублювання інформації, що призводить до ускладнення роботи та марнування часу.

Проведене дослідження наявних пакетів прикладних програм з компютеризації процесу обліку дозволяють зробити висновок, що найбільші переваги для обробки інформації малих підприємств має програма Excel, яка характеризується простотою у використанні та не великою вартістю. Розроблено форми реєстрів, а саме: Журнал обліку надходження та вибуття товарів, Звіт про товарорух, Журнал обліку розрахунків, Журнал обліку коштів на поточному рахунку, Журнал обліку оплати праці, які дозвлять удосконалити систему формування економічної інформації для прийняття управлінських рішень.

Технологічним інструментом бухгалтерського обліку та узагальнення обліково-економічної інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання є План рахунків бухгалтерського обліку, який за умови його раціональної та змістовної побудови використовується з найменшими витратами і процедурами для складання фінансової звітності. У роботі доведено, що використання спрощеного Плану на малих підприємствах недоцільно, оскільки його використання без додаткових аналітичних вибірок або подальшої деталізації за субрахунками не дає можливості формувати фінансову звітність.

Забезпечення ефективного функціонування малих підприємств потребує удосконалення фінансової звітності. Як показують дослідження не всі показники звітності використовуються з метою статистичного узагальнення. При цьому, ключовими показниками для характеристики фінансового стану малого підприємства є: чистий прибуток (збитки), виторг (дохід) від реаліза-

ції продукції, загальна сума витрат, сума обігових активів, грошових засобів. Тому, в нормативних документах необхідно передбачити обов'язкову наявність саме цих показників, а інші статті фінансової звітності формувати за принципом суттєвості та професійного судження.

Третій розділ “Аудит діяльності підприємств малого бізнесу” присвячено розробці методичних рекомендацій з організації аудиту малих підприємств на сучасному етапі.

В умовах ринку взаємовідносини між партнерами повинні ґрунтуватися на надійній та повній інформації про діяльність суб'єктів господарювання. Розв'язання цієї проблеми неможливе без створення системи незалежного фінансового контролю – аудиту. Багато дискусій розгортається з питання необхідності проведення аудиту на підприємствах малого бізнесу. З одного боку, малий бізнес – це окрема форма підприємництва, яка відрізняється від великих організацій і тому, на нього не повинні розповсюджуватися такі ж правила. Але, з іншого боку, відсутність аудиту призведе до зниження якості звітності та погіршення фінансового управління. Крім того, оскільки в Україні малі підприємства займають великий відсоток на ринку, тому потрібно розробити Національний стандарт аудиту, який би враховував усі специфічні риси малого підприємства та надав практичну допомогу аудиторам під час проведення аудиту звітності цих підприємств.

Важливим критерієм, який слід брати до уваги, є співвідношення витрат на аудит – інформаційні вигоди від наслідків його проведення. Також треба підкреслити, що проведення обов'язкового аудиту необхідно тільки за умов: інвестування й кредитування, ліквідації підприємства та оприлюднення звітності.

Для досягнення цілей аудиту малих підприємств необхідне застосування конкретних методик перевірки достовірності показників фінансової звітності. На основі дослідження різних аудиторських методик, запропоновано організаційну структуру детальної аудиторської перевірки діяльності малого підприємства (рис.2).

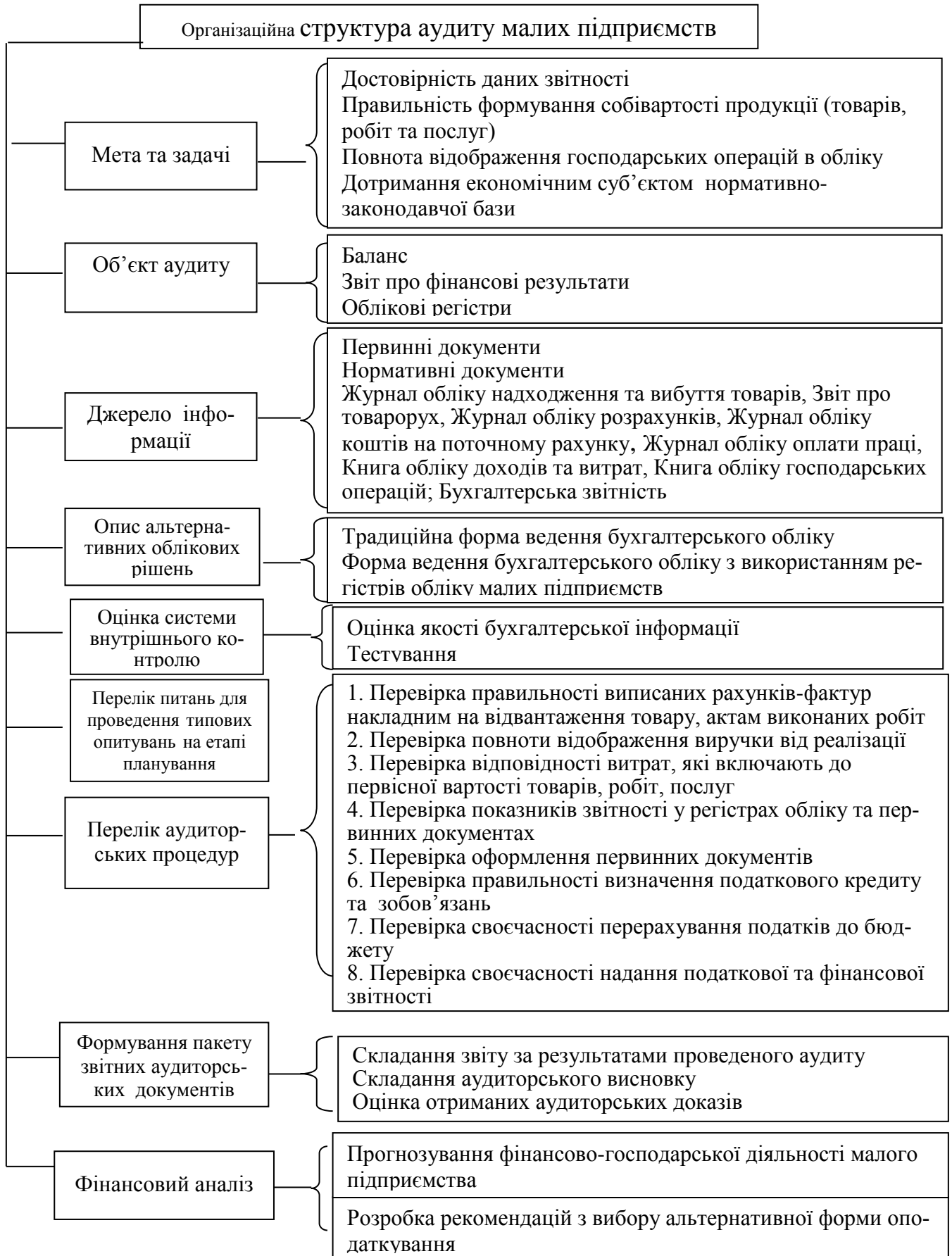

Рис. 2. Організаційна структура аудиту малих підприємств

Аудит малих підприємств має ряд особливостей. Так, малі підприємства мають вибір в застосуванні не тільки форми бухгалтерського обліку, а й реєстрів та системи оподаткування, що привертає до себе більш пильної уваги. Можливість особистого втручання та впливу на хід господарської діяльності є важливою характеристикою системи управління цих підприємств. Крім цього, можливість розподілу обов'язків, обмежено, у зв'язку, з незначною кількістю облікових працівників. Ці факти ставлять систему внутрішнього контролю під сумнів. В цілому можна сказати, що аудит малих підприємств носить суперечливий характер, з одного боку, прості за характером процедури, а, з іншого, треба знати та враховувати всю специфіку підприємства.

Для досягнення мети аудиту малих підприємств, а саме, оцінки правильності організації обліку на них, підтвердження законності господарських операцій, насамперед, необхідно визначити напрямок перевірки, поглибленого контролю й отримати попереднє уявлення про стан економічного суб'єкту. Необхідно також уточнити й перевірити наявність на підприємстві необхідної нормативної бази, стан аналітичного обліку та технологію обробки первинних документів; перевірити організацію внутрішнього контролю відображення всіх господарських операцій та ін. Запропоновано отримати відповіді на ці та інші питання шляхом опитування бухгалтерів за допомогою розроблених тестів, які дозволяють враховувати підвищений ризик виникнення перекручувань відображення показників у звітності.

Розроблено Програму аудиту, у рамках якої запропоновані аудиторські процедури та робочі документи аудитора, що відповідають різним стадіям аудиторської перевірки на малих підприємствах.

Одним з основних завдань економічної політики будь-якого підприємства, в тому числі, підприємств малого бізнесу, є мінімізація всіх витрат, до яких входять і ті, що пов'язані зі сплатою податків – як безпосередньо сума податків і ті, що відносяться до не прямих витрат (ведення документації, заповнення та надання декларації). Таким чином, набуває актуальності податкове планування, а для підприємств малого бізнесу - вибір альтернативної системи оподаткування. Розробити такі рекомендації може аудитор після проведення відповідного фінансового аналізу показників фінансово-господарської діяльності малого підприємства.

Рекомендується здійснювати вибір альтернативної системи оподаткування підприємств малого бізнесу за результатами порівняння розміру єдиного податку за ставкою 6% і 10% та сумами всіх сплат і податків за традиційною системою оподаткування. При аналізі пропонується використовувати такі показники, як виручка, витрати на придбання матеріальних ресурсів та витрати на оплату праці. Виходячи з цих показників визначено певну закономірність, яка дозволяє вирішити питання з вибору ефективної системи оподаткування (рис. 3).

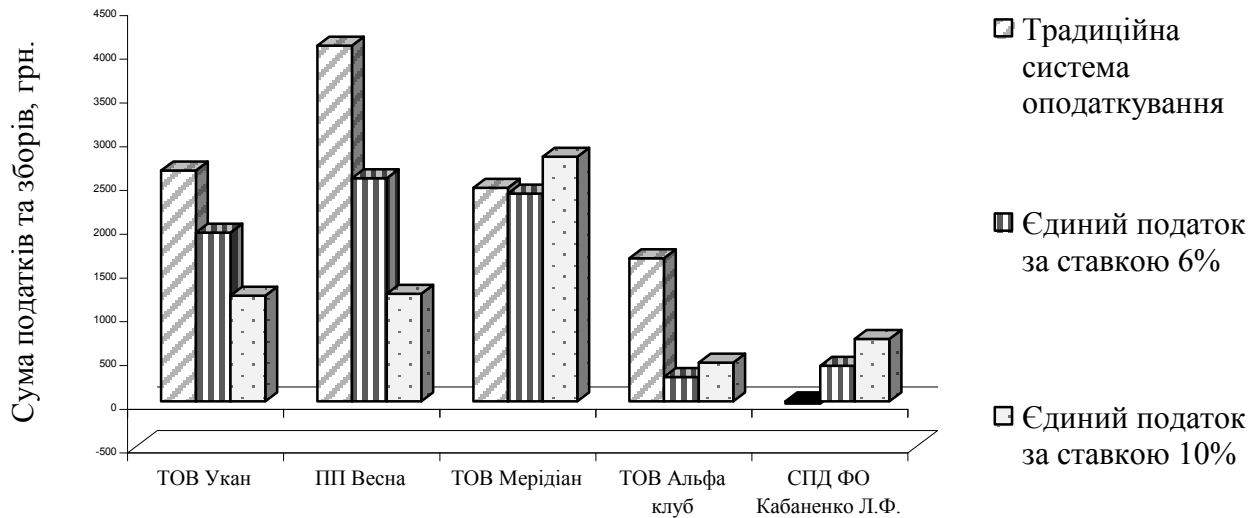

Рис.3 Вибір альтернативної системи оподаткування

На рисунку 3 продемонстровано результати аналізу, які доводять що спрощену систему оподаткування немає сенсу використовувати при високому рівні матеріальних витрат на малих підприємствах (ТОВ Меридіан, СПД ФО Кабаненко Л.Ф.). Це пояснюється тим, що сума податку на додану вартість, яка відноситься до закупівлі перевищує суму ПДВ з суми реалізації. І навпаки для підприємств ТОВ Укан та ПП Весна доцільно перейти на сплату єдиного податку за ставкою 10%. Однак, в даному випадку необхідно вирішити питання щодо доцільності відмови від платника ПДВ, оскільки для партнерів важливим фактором у взаємовідносинах виступає отримання податкового кредиту.

Крім того, запропоновано класифікацію системи показників, які дозволяють дати характеристику податкової політики підприємства. На основі цих показників проведено аналіз ефективності податкової політики на досліджуваних підприємствах.

Одним із показників, що характеризує ефективність податкової політики, є коефіцієнт ефективності діючої системи оподаткування. Крім того, розраховуються коефіцієнти податкоємкості реалізації та витрат. Коефіцієнт податкоємкості реалізації продукції характеризує суму податкових платежів, що припадає на 1 грн. реалізованої продукції, а коефіцієнт податкоємкості витрат – на 1 грн витрат підприємства. Як у першому, так і в другому випадку оптимальне значення показника прямуватиме до мінімуму. Віднесення податків до витрат підприємства, з одного боку, зменшує суму прибутку до оподаткування, а отже є вигідним для підприємства. Проте, з іншого боку, їх сума збільшує непродуктивні витрати суб'єкта господарювання, а тому зменшує його чистий прибуток.

Таким чином, основні положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження орієнтовані на практичне використання працівниками аудиторсько-консалтингових фірм, під час здійснення консультування із суміжних питань, працівниками фінансових служб під час розрахунку і ведення бухгалтерського обліку на малих підприємствах.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та вирішення актуального науково-практичного завдання з побудови й належного функціонування обліку та аудиту на малих підприємствах, що передбачає органічне поєднання методичних та організаційних принципів його проведення. Необхідність формування цілісного, науково-обґрунтованого підходу до обліку та аудиту малих підприємств, що враховує сучасні особливості розвитку цих підприємств визначила доцільність створення методичних рекомендацій щодо удосконалення обліку

та аудиту на них. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Успішна діяльність малих підприємств є важливим фактором розвитку вітчизняної економіки. Розвиток підприємств малого бізнесу сприяє усуненню диспропорцій на окремих товарних ринках, створенню додаткових робочих місць та скороченню безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, що доводить велике значення їх діяльності для України.

До теперішнього часу поняття малого підприємства не має єдиного трактування. Аналіз чинного законодавства та літературних джерел дозволив узагальнити інформацію та дати визначення, яке на думку автора, відповідає цілям бухгалтерського обліку.

2. Запропоновано науково-обґрунтовану класифікацію малих підприємств за такими ознаками: форма власності, організаційно-правова форма, організаційна відособленість, сфера діяльності, розмір підприємства, форма обліку, система оподаткування. Це надає можливість приймати вірні управлінські рішення щодо вибору оптимальних параметрів новоствореного підприємства.

3. Проведене дослідження розвитку підприємств малого бізнесу дає підставу стверджувати, що процес становлення відбувається нерівномірно – темпи його прискорюються й уповільнюються відповідно до змін зовнішнього середовища. Типовою рисою малого бізнесу України є його слабка життєздатність і нестійкість. Тому, для підвищення його активності необхідно створити дієвий механізм підтримки його суб'єктів як на державному, так і на регіональному рівнях, а саме: необхідно удосконалити роботу над проектами законодавчих актів в цій сфері; проводити поетапне введення Податкового кодексу; організувати систему навчання підприємців на місцях.

4. Під час організації облікового процесу на підприємстві облікова політика займає перше місце за складністю та відповідальністю. Автором розроблено модель формування облікової політики, яка містить три основні етапи, а саме: виявлення факторів та їх вплив на елементи облікової політики; проведення аналізу впливу кожного варіанту елемента облікової політики на фінансові результати та порівняння отриманих результатів з плановими або торішніми; оформлення наказу про облікову політику.

5. Малим підприємствам надано право вибору найбільш придатної системи бухгалтерського обліку та звітності. Формування системи бухгалтерського обліку на малих підприємствах повинно будуватися на принципах раціональності та економічності формування інформації при складанні фінансової звітності. Запропоновано вибір форми бухгалтерського обліку проводити залежно від сфери діяльності малих підприємств.

Для малих підприємств виробничої галузі доцільно застосовувати традиційну форму бухгалтерського обліку, як найбільш оптимальну в умовах відображення складного процесу виробництва. На малих підприємствах торгівлі – спрощену форму обліку з веденням Книги обліку господарських операцій, а на підприємствах сфери послуг, частіш за все це індивідуальні підприємці, ведення обліку полягає у заповненні Книги обліку доходів та витрат.

6. Для розширення інформаційної місткості даних, що використовуються у системи управління, і посилення їхньої ролі в процесі прийняття управлінських рішень необхідно забезпечити накопичення аналітичної інформації. У зв'язку з цим доцільно використовувати розроблені регістри бухгалтерського обліку малих підприємств, які дозволяють спростити та підвищити ефективність прийняття управлінських рішень.

7. Діючі форми фінансової звітності не здатні відобразити всі показники фінансово-господарської діяльності окремих малих підприємств в силу їх галузевої специфіки. Фінансова звітність малих підприємств повинна мати рекомендаційний характер, вона має містити основні показники, які використовують статистичні органи, а інші повинні відповідати принципу суттєвості та професійного судження.

8. В результаті наукового дослідження з проблем проведення аудиту на малих підприємствах були виявлені його переваги та недоліки. Комплексно та систематизовано представлено організаційну структуру аудиту підприємств малого бізнесу, вирішено проблемні теоретичні й

практичні питання з його виконання. Запропоновано робочі документи аудитора та тести для перевірки системи внутрішнього контролю, які дозволяють аудитору виявити зони підвищеного ризику перекручувань та допущення помилок.

9. Закон України “Про спрощену систему оподаткування та бухгалтерського обліку та фінансової звітності” надав малим підприємствам не тільки право вибору оптимальної системи оподаткування, але й поставив питання з доцільності тієї або іншої системи. Аудитор в межах фінансового аналізу має можливість надати рекомендації з цього вибору. Автор пропонує проводити аналіз на підставі порівняння сум податків та зборів за традиційною та спрощеною системою оподаткування. Модель вибору оптимальної системи оподаткування рекомендується доповнити коефіцієнтами податкоємності реалізації продукції та коефіцієнтом податкоємності витрат підприємства.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Бойченко Н.В. Теоретичні аспекти розвитку малого підприємництва в Україні // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі: Зб. наук. пр. – Харків: ХДУХТ, 2002. – С.107-111.

2. Бойченко Н.В., Наумова Т.А. Особенности формирования и изменения учетной политики предприятия // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 129. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. – С.131-135 (здобувачеві належить збирання, обробка науково-дослідних даних та отримані результати)

3. Бойченко Н.В. Налоговый аспект бухгалтерского учета на малых предприятиях // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 185: В 4т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. – Том 1. – С.120-127.

4. Бойченко Н.В. Удосконалення бухгалтерського обліку в підприємствах малого бізнесу за допомогою інформаційних систем // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі: Зб. наук. пр. – Харків: ХДУХТ, 2003. – С.113-120.

5. Бойченко Н.В. Особливості документального відображення операцій в підприємствах малого бізнесу // Вісник технологічного університету Поділля. Серія: Економічні науки. – 2003. – №5. – Ч.2. – Т.1(55). С.127-132.

6. Бойченко Н.В. Особливості розвитку та побудови облікової політики підприємств малого бізнесу в Україні // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі: Зб. наук. пр. – Харків: ХДУХТ, 2004. – Т.1. – С.123-129.

В інших виданнях

7. Аіе÷аіеі І.А. Іѡааіеçаѡеіііѡа аңіаеѡѡ аѡаеѡа а Оѡѡаеіа // А³ñіеê Іаѡ³іаеѡііаі ѡаѡі³÷іаі ѡі³ааѡѡеѡаѡѡ “Ѳаѡѡаңіѡеѡе ііе³ѡаѡі³÷іеѡ ііѡеѡѡѡ”: Çа. іаѡе. іѡ. Ѳаіаѡе÷іеѡ аеіѡѡе: Ѓіçаѡѡіѡ іаѡ³еѡ ѡа аѡаеѡѡ, уѡ ііііаа ³іѡіѡіаѡ³еіі-аіаѡѡе÷іі, ñеñѡаіѡ і³аіѡе³іѡѡа. – Ѳаѡѡа:ІѲѲ “ѲІ²”, 2005. – Аеі. 5. – Ѳ.2. – №.97-98.

Друковані праці наукових конференцій

8. Бойченко Н.В. Умови розвитку малого підприємництва в Україні та удосконалення його обліку // Бухгалтерський облік та господарський контроль: минуле, сучасне, майбутнє: Зб. доповідей міжнародної наукової конференції. (16-17 травня) – Житомир: ЖІТІ, 2002. – С. 36 – 39.

9. Бойченко Н.В. Економічний механізм планування прибутку в підприємствах малого бізнесу // Дні науки – 2005: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (15-27 квітня) – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Т.6. – С. 48-52.

АНОТАЦІЯ

Бойченко Н.В. Організація обліку та аудиту на підприємствах малого бізнесу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.04 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. – Харківський державний університет харчування та торгівлі, Харків, 2006.

Роботу присвячено розробці теоретичних та практичних рекомендацій щодо вдосконалення бухгалтерського обліку та аудиту на малих підприємствах. Досліджено економічну сутність категорії „мале підприємство” в обліковому процесі та на підставі цього запропоновано науково-обґрунтовану класифікацію малих підприємств, розглянуто динаміку розвитку та становлення малих підприємств в Україні та рекомендовано заходи щодо підтримки розвитку малого бізнесу. Запропоновано методичні рекомендації стосовно організації бухгалтерського обліку та вибору форми обліку на підставі визначених факторів, розроблені форми реєстрів за умов автоматизованої системи обробки інформації. Розроблено організаційну структуру аудиторської перевірки малих підприємств та запропоновано концепцію вибору оптимальної системи оподаткування під час фінансового аналізу як супутнього виду аудиту.

Ключові слова: підприємництво, малий бізнес, малі підприємства, спрощена форма обліку, єдиний податок, облікова політика, аудит.

АННОТАЦІЯ

Бойченко Н.В. Организация учета и аудита на предприятиях малого бизнеса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.04 – Бухгалтерский учет, анализ и аудит. – Харьковский государственный университет питания и торговли, Харьков, 2006.

Работа содержит теоретическое обоснование и разработку методических и практических рекомендаций по совершенствованию учета и аудита предприятий малого бизнеса.

Исследована сущность малого бизнеса и доказано эффективность этого сектора экономики. На основании этого предложена классификация, которая даст возможность упростить выбор организационных моментов при создании предприятия. Проанализирована динамика развития малого бизнеса и выделены основные направления создания эффективной политики поддержки развития малого бизнеса.

Обосновано отсутствие объективных предпосылок для отдельного ведения так называемого “налогового учета”. Выделены необходимые учетные данные для формирования информационной базы налогового аспекта.

Отраслевая специфика отдельных малых предприятий не нашла своего отражения в нормативно-законодательной базе Украины по организации и ведению учета на малых предприятиях. Предложены научно-обоснованные методические рекомендации по организации учета в зависимости от сферы деятельности. Работа содержит модель формирования учетной политики на базе выявления влияния отдельных элементов учетной политики на финансовый результат с помощью методов анализа. Разработаны и рекомендованы формы регистров при использовании как ручной, так и автоматизированной обработки данных. Представленные формы дадут возможность получить более детальную информацию для принятия стратегических решений.

Предложены рекомендации по совершенствованию финансовой отчетности, которая должна соответствовать принципу рациональности как приоритетному принципу ведения бухгалтерского учета и отчетности на малом предприятии. Разработанная форма Отчета о финансовых результатах, предоставит возможность, как сопоставлять отчетность различных предприятий, так и отражать более необходимую информацию для привлечения потенциальных инвесторов.

Разработана методика проведения аудита на предприятиях малого бизнеса на основе разработанных автором программы аудита, аудиторских процедур, рабочих документов аудитора, тестов для опроса сотрудников о состоянии системы внутреннего контроля и бухгалтерского учета на предприятии. Представлены критерии целесообразности выбора системы нало-

гообложения путем сопоставления сумм налогов и сборов при традиционной системе налогообложения и суммы единого налога, а также введением коэффициентов налогообложения.

Ключевые слова: предпринимательство, малый бизнес, малые предприятия, упрощенная система учета, единый налог, учетная политика, аудит.

ANNOTATION

Boychenko N.V. Organization of the account and audit at the enterprises of small business. - Manuscript.

The dissertation on assignment of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.06.04 – Accounting, analysis and audit. - Kharkiv State University of Food Technology and Trade, Kharkiv, 2006.

The work is devoted to development of the theoretical and practical recommendations on perfection of book keeping at the small enterprises and economic substantiation of new directions of formation of registration politics on the basis of definition of influence of the factors on financial result. The economic essence of a category „ the small enterprise ” in registration process is investigated and on the basis of it it is offered scientifically - is proved classification of the small enterprises, dynamics of development and становления of the small enterprises in Ukraine is considered and it is recommended measures on support of small business. The methodical recommendations concerning organization of book keeping and choice of the form of the account are offered on the basis of the certain factors, the forms of the registers, in conditions of the automated system of processing of the information are developed. The organizational structure аудиторской of check of the small enterprises is developed and it is offered the concept of a choice of optimum system of the taxation during the financial analysis as accompanying kind of audit.

Key words: business, small business, small enterprises simplified form of the account, uniform tax, registration politics, audit.

Підп. до друку 27.09.06р., Формат 60x84 1/16. Папір офс. Друк офс.

Обл.- вид.арк. 1,0. Умов.-друк.арк. 1,1 Тираж 100 прим.

Зам. № _____

Харківський державний університет харчування та торгівлі

61051, м. Харків-51, вул. Клочківська, 333.

ДОД ХДУХТ. Харків-51, вул. Клочківська, 333.